

Türkiye’de Yaşanan 2008 Ekonomik Krizinin Yoksulluk ve Emeklilik Kararları Üzerine Etkisi

The Impact of 2008 Economic Crisis that Occurred in Turkey, on Poverty and Retirement Decisions

Hayrettin KESGİNGÖZ

Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

Mart 2016, Cilt 6, Sayı 1, Sayfa 126-158
March 2016, Volume 6, Number 1, Page 126-158

P-ISSN: 2146 - 4839

E-ISSN: 2148-483X

2016/1

www.sgd.sgk.gov.tr

e-posta: sgd@sgk.gov.tr

Yazılar yayınlanmak üzere kabul edildiği takdirde, SGD elektronik ortamda tam metin olarak yayımlamak da dahil olmak üzere, tüm yayın haklarına sahip olacaktır. Yayınlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazı ve tablolardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

If the manuscripts are accepted to be published, the SGD has the possession of right of publication and the copyright of the manuscripts, included publishing the whole text in the digital area. Articles published in the journal represent solely the views of the authors.

Some parts of the articles and the tables can be cited by showing the source.

Cilt: 6 - Sayı: 1 - Yıl: 2016 / Volume: 6 - Number: 1 - Year: 2016

Sahibi / Owner of the Journal

Sosyal Güvenlik Kurumu Adına / On behalf of the Social Security Institution
Dr. Mehmet Selim BAĞLI (Kurum Başkanı / President of the Institution)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Publication Manager

Uğur KORKMAZ

Yayın Kurulu / Editorial Board

Dr. Mustafa KURUCA
Eyüp Sabri DEMİRCİ
Recep GÜRBÜZ
Erdoğan ÜVEDİ
Aydın GEDİKLİ
Yalçın SALAY

Editörler / Editors

Doç. Dr. Erdem CAM
Selda DEMİR
Asuman KAÇAR

Yayın Türü: Uluslararası Süreli Yayın / Type of Publication: Periodical

Yayın Aralığı: 6 aylık / Frequency of Publication: Twice a Year

Dili: Türkçe ve İngilizce / Language: Turkish and English

Basım Tarihi: Press Date: 30.03.2016

Sosyal Güvenlik Dergisi (SGD),

TUBİTAK ULAKBİM - TR

ASOS INDEX - TR

SOBIAD - TR

DOAJ - SE

EBSCO HOST - US

INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL - PL tarafından indekslenmektedir.

Journal of Social Security (SGD), has been indexed by

TUBİTAK ULAKBİM - TR

ASOS INDEX - TR

SOBIAD - TR

DOAJ - SE

EBSCO HOST - US

INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL - PL

SGD Sosyal Güvenlik Dergisi

Tüm hakları saklıdır. Dergi'de yer alan bilimsel çalışmaların bir kısmı ya da tamamı, telif hakları çöğnenmeksizin, eğitim, araştırma ve bilimsel amaçlarla çoğaltılabilir.

Tasarım / Design: Pinhole Medya - Ankara - info@pinholemedya.com

Basım Yeri / Printed by: Dumat Ofset

İletişim Bilgileri / Contact Information

Ziyabey Caddesi No: 6 Balgat / Ankara / TURKEY

Tel / Phone: +90 312 207 88 91 – 207 87 70 • Faks / Fax: +90 207 78 19

Erşim: www.sgd.sgk.gov.tr • e-posta / e-mail: sgd@sgk.gov.tr

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Professor Yener ALTUNBAŞ
Bangor University - UK

Professor Paul Leonard GALLINA
Bishop's University - CA

Professor Jacqueline S. ISMAEL
University of Calgary - CA

Professor Özay MEHMET
University of Carleton - CA

Professor Allan MOSCOVITCH
University of Carleton - CA

Professor Mark THOMPSON
University of British Columbia - CA

Asst. Prof. Sara HSU
State University of New York - USA

Asst. Prof. C. Rada Von ARNIM
University of Utah - USA

ULUSAL DANIŞMA KURULU / NATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahmet Cevat ACAR
TÜBA

Prof. Dr. Mustafa ACAR
Aksaray Üniversitesi

Prof. Dr. İsmail AĞIRBAŞ
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Örsan AKBULUT
TODAİE

Prof. Dr. Levent AKIN
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Yusuf ALPER
Uludağ Üniversitesi İİBF

Prof. Dr. Faruk ANDAÇ
Çağ Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Kadir ARICI
Gazi Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Onur Ender ASLAN
TODAİE

Prof. Dr. Berrin Ceylan ATAMAN
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Prof. Dr. Hayriye ATİK
Erciyes Üniversitesi İİBF

Prof. Dr. Zakir AVŞAR
Gazi Üniversitesi
İletişim Fakültesi

Prof. Dr. Ufuk AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Remzi AYGÜN
Gazi Üniversitesi
Tıp Fakültesi

Prof. Dr. Abdurrahman AYHAN
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İİBF

Prof. Dr. Serpil AYTAÇ
Uludağ Üniversitesi İİBF

Prof. Dr. Mehmet BARCA
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
İşletme Fakültesi

Prof. Dr. Vedat BİLGİN
TBMM

Prof. Dr. Nurşen CANİKLİOĞLU
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Fevzi DEMİR
Yaşar Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. A. Murat DEMİRCİOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi İİBF

Prof. Dr. Ömer EKMEKÇİ
İstanbul Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Şükran ERTÜRK
Dokuz Eylül Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Ali GÜZEL
Kadir Has Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Alpay HEKİMLER
Namık Kemal Üniversitesi İİBF

Prof. Dr. Oğuz KARADENİZ
Pamukkale Üniversitesi İİBF

Prof. Dr. Türksel KAYA BENGSHIR
TODAİE

Prof. Dr. Aşkın KESER
Uludağ Üniversitesi İİBF

Prof. Dr. Cem KILIÇ
Gazi Üniversitesi İİBF

Prof. Dr. Ali Rıza OKUR
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Serdar SAYAN
TOBB Ekonomi ve
Teknoloji Üniversitesi İİBF

Prof. Dr. Ali SEYYAR
Sakarya Üniversitesi İİBF

Prof. Dr. Ali Nazım SÖZER
Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Sarper SÜZEK
Atılım Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Müjdat ŞAKAR
Marmara Üniversitesi İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Savaş TAŞKENT
İstanbul Teknik Üniversitesi
İşletme Fakültesi

Prof. Dr. Mehtap TATAR
Hacettepe Üniversitesi İİBF

Prof. Dr. Sabri TEKİR
İzmir Üniversitesi İİBF

Prof. Dr. Aziz Can TUNCAY
Bahçeşehir Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. M. Fatih UŞAN
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Süleyman BAŞTERZİ
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Hediye ERGİN
Marmara Üniversitesi İktisat Fakültesi

Doç. Dr. Saim OCAK
Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Doç. Dr. Ferda YERDELEN
TATOĞLU**
İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi

Doç. Dr. Mehmet TOP
Hacettepe Üniversitesi İİBF

Doç. Dr. Gülbiye YENİMAHALLELİ
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Türkiye’de Yaşanan 2008 Ekonomik Krizinin Yoksulluk ve Emeklilik Kararları Üzerine Etkisi

The Impact of 2008 Economic Crisis that Occurred in Turkey, on Poverty and Retirement Decisions

Hayrettin KESGİNGÖZ*

ÖZ

Ülke ekonomisinde yaşanan krizlerin yoksulluk ve emeklilik üzerinde doğrudan etkisi bulunmaktadır. Bu çalışmada betimsel analiz yöntemi kullanılarak 2008 krizinin yoksulluk ve emeklilik kararları üzerine etkisi incelenmiştir. Türkiye ekonomisinde en son yaşanan 2008 ekonomik kriziyle, gini katsayısı artmış, asgari ücret, yoksulluk sınırı ve kişi başına düşen GSYH azalmıştır. Kriz gelir dağılımını olumsuz etkilemiş yoksulluğu derinleştirmiştir. Küresel kriz yoksulluğu derinleştirdiği için kişiler emekli olmayı tercih etmektedirler. Krizin etkileri yoksulluktan sonra işgücü istatistiklerine ve finansal piyasalara da yansımıştır. Kriz döneminde kamu emeklilik sistemindeki emekli sayıları artmıştır. Emekli sayısının artmasının nedeni kamuda sosyal güvenlik şemsiyesi altında kendini güvence altına alma düşüncesiyle sağlık hizmetlerine erişim, güvenli gelir, tasarruf etme ve işsiz kalmama düşüncesidir. Artan sağlık harcamaları bu düşüncüyü desteklemektedir. Sosyal güvenlik sistemindeki aktif/pasif sigortalı oranındaki azalma aktüeryal dengelerin finansal sürdürülebilirliğini tehdit eder hale getirmiş ve bu süreçte yaşanan dengesizlikleri ortadan kaldırmak için kamu ve özel emeklilik sistemi reformlarıyla birlikte yeniden yapılandırılmıştır. Aktüeryal dengeleri sağlamak için yapılan reformlar başarılı olmuştur. Türkiye ekonomisinde sık sık yaşanan ekonomik krizler ve her geçen gün ağırlaşan sosyal güvenlik koşulları nedeniyle bireysel emeklilik sistemine olan ilgi daha çok artmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kriz, yoksulluk, gelir dağılımı, emeklilik, bireysel emeklilik sistemi

ABSTRACT

Economic Crisis occurred in country have direct effect on poverty and retirement. In this study the effect of 2008 economic crisis on poverty and retirement is investigated by using descriptive analysis. Because of 2008 final economic crisis, Gini-coefficient increased while minimum wage, poverty level and GDP per-capita decreased. Economic crisis effect distribution of income negatively and deepened poverty. Global crisis deepened poverty and because of that reason most people preferred to be retired. The effects of economic crisis can be seen in labor statistics and financial markets. During economic crisis period, the number of retired people increased in public retirement system. The reason of the increase in number of retired person is the thought of not being jobless, saving, access to health services, being in assurance under social insurance. Increased health expenditures support this assertion. The decrease in the ratio between active/passive insurant people become threatening financial sustainability of actuarial equilibrium and in this process public and private retirement system constructed with reforms to remove disequilibrium. These reforms got success in providing actuarial equilibrium. Because of the economic crisis often occurred in Turkey and social insurance conditions that are getting worse day by day, interest in private retirement system increased.

Keywords: Crisis, poverty, income distribution, retirement, individual pension system

* Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü
hayrettinkesgingoz@karabuk.edu.tr

GİRİŞ

Bir ülkedeki ekonomik ve sosyal yapıdaki değişiklikler ülke vatandaşlarının kararları üzerinde etkilidir. Özellikle yaşanan ekonomik krizler insanların verdikleri bütün kararları etkilemektedir. Üretimde ve tüketimde yaşanan daralmalar, işsizlik oranındaki artış, ücretlerin azalması, sosyal yardımların azalması ve yoksulluk göstergelerindeki kötüleşme yaşanan krizlerin yıkıcı özelliklerindedir. Yaşanan kriz ortamında, krizin etkilerini en aza indirmek için işverenler tarafından uygulanan kriz politikaları, çalışanların gelir düzeyinin azalmasına neden olur. Bu dönemlerde benimsenen düşük ücret politikaları çalışan kişilerin yoksullaşmasını sağlar. Bu yoksulluğun ortadan kalkması için ülke genelinde işsizlik, emeklilik ve sağlık sigortası politikaları uygulanmaktadır. Görüldüğü gibi, ülkede yaşanan krizlerin yoksulluk üzerine doğrudan etkisi bulunmaktadır.

Kamu sektöründe çalışan kişilerin emeklilik kararları çoğunlukla hükümetlerin oluşturduğu sosyal güvenlik politikaları tarafından elde ettikleri gelir düzeyinde değişiklik olup olmamasına göre belirlenmektedir. Diğer yandan, özel sektörde çalışan kişilerin emeklilik kararları ise kamu sektörüne göre daha kompleks bir sürecin sonucunda alınmaktadır. Ülkenin içinde bulunduğu durum, işgücü piyasasının koşullarını ve kurumlarını etkilediği gibi emeklilik kararını da etkileyen önemli faktörlerdendir. Ayrıca, eğitim düzeyi, yaş grubu, cinsiyet, tasarruf düşüncesi, sosyal güvenlik şemsiyesi türü, sağlık hizmetlerine erişim ve güvenli gelir sağlama düşüncesi emeklilik kararlarının alınmasında önemli rol oynayan diğer değişkenlerdir. Türkiye ekonomisinde sık sık yaşanan ekonomik krizler nedeniyle emeklilik sistemi her geçen gün koşullarını ağırlaştırmaktadır. Yaşanan ekonomik krizler temel olarak emeklilik kararlarını, işgücü piyasası koşullarını ve beklentilerini değiştirerek etkiler. Ayrıca kriz dönemlerinin farklı aşamalarında emeklilik kararları değişebilir. Krizin yaşandığı dönemde çalışanların fazla etkilenmemesi için emeklilik sürecinin ertelenmesi bir seçenek iken diğer bir seçenek ise hemen emekli olup güvenli gelir düzeyine ve sağlık güvencesine sahip olmak olabilir.

Bu çalışmanın amacı, 2008 ekonomik krizinin yoksulluk ve emeklilik süreci üzerine makroekonomik ve aktüeryal göstergelerle nasıl etkilediğini ortaya koymaktır. Bu amaçla çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ekonomik krizin, yoksulluğun ve emekliliğin kavramsal olarak

açıklamaları, nedenleri, türleri ve literatür taraması yapılmıştır. İkinci bölümde ise 2008 yılında yaşanan ekonomik krizin yoksulluk ve emeklilik üzerine etkileri ve sonuçları makroekonomik ve aktüeryal göstergeler yardımıyla açıklanmış ve çalışma tamamlanmıştır.

I- EKONOMİK KRİZ KAVRAMI-NEDENLERİ VE TÜRLERİ

Kavramsal olarak ekonomik kriz, ekonomideki makro dengelerin bozularak mikro birimlerde zarara neden olmasıdır (Aktan ve Şen, 2002:3). Daha geniş bir tanım olarak ekonomik kriz gelişmiş ülkeler için talebin düşmesi, yatırımın azalması, refah seviyesinin azalması ve işsizliğin artmasıyken, gelişmekte olan ülkeler için ise kriz dış kaynaklı meydana gelmişse ihraç mal fiyatları azalırken ithal mal fiyatları artmakta ve yabancı sermaye girişi durma noktasına gelmekte ve ülke parasının değeri azalmaktadır. Yaşanan kriz iç kaynaklı ise bütçe açığı, faiz oranları ve para arzı artmaktadır (Lipsky, 2008). Ekonomik krizin tanımını yaptıktan sonra şimdi ekonomik krizin nedenleri ve ekonomik krizin türleri hakkında bilgiler vereceğiz.

Ekonomik krizlerin birçok nedeni vardır. Bu nedenler arasında en çok bilineni piyasadaki mekanizmanın kötü işlemesidir. Ayrıca fazla iyi işlememesi gibi aksaklıklara bağlı olmayan sorunlar da söz konusu olabilmektedir (Akman, 2010:185). Krizin nedenleri olarak; kıt kaynakların temin edilmesinin zorlaşması, tüketimin ve toplam talebin azalması, durgunlaşan ekonomide daralmayı daha da şiddetlendirmiş ve ekonomi, krize doğru yaklaşmıştır. Ekonomik krizlerin türleri ise, oluşum şekillerine göre reel sektör krizleri ve finansal krizler olmak üzere ikiye ayrılabilir. Reel sektör krizleri; mal, hizmet ve işgücü piyasalarındaki daralmalar biçiminde ortaya çıkan krizlerdir. Finansal sektör krizleri de finans piyasalarında fiyat veya miktarların aşırı dalgalanmayla oluşan kriz türleridir (Kibritçiöğlü, 2001:1–2). 2007 yılında ABD’de başlayan bütün dünyayı etkisi altına alan ve olumsuz etkileyen 2008 krizi finansal sektör krizidir. Bu kriz banka kredileri konut piyasasında başlamış, diğer sektörlerle de sıçramasıyla, krizin bankacılık krizi ile sınırlı olmadığı ortaya çıkmıştır. Daha geniş bir ifade ile 2007 Ağustos ayında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) konut piyasasında başlayan sorunlar giderek büyümüş ve bu sorunlar önce gelişmiş ülkelere ve gelişmiş ülkelerden de gelişmekte olan ülkelere sıçrayarak küresel bir boyut kazanmıştır. Bu krizin nedenleri likidite bolluğu, verilen özensiz krediler, konut fiyatlarının artışları, menkul kıymetleştirme, düzenleyici ve

denetleyici kurumların gecikmesini sayabiliriz (Alantar, 2008:1). Konut piyasasında başlayan çöküntü finansal piyasaları etkileyerek likidite krizine dönüşmüştür. Küresel finansal krizin nedeni finansal yeniliklerin yanlış yönetilmesi, varlık fiyatları balonu ve finansal kurumların bilançolarındaki bozulmadır (Öztürk ve Gövdere, 2010:394).

Krizin dünya ekonomisine hızla yayılması küreselleşmenin sonucudur. ABD’de oluşan ve küresel bir boyut kazanan finansal krizden Türkiye de olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Bu kriz dünyada ve Türkiye’de büyümeyi durdurmuş, işsizliği artırmış, dış ticareti olumsuz yönde etkilemiş ve makro ekonomik dengeleri bozmuştur (Yıldırım, 2010:1). Küresel anlamda yaşanan bu krizin etkisi Türkiye ekonomisinde güven kaybı nedeniyle büyüme oranlarının azalmasına, piyasalardaki talep belirsizliği nedeniyle üretimin yavaşlamasına, üretimin yavaşlaması nedeniyle ihracatın daralmasına, üretimin yavaşlaması işsizliğin artmasına neden olmuştur.

Türkiye ekonomisinin büyümesinde en önemli faktörlerden biri uluslararası piyasalarda yaratılan çok büyük miktarlardaki finansal genişlemelerdir (Susam ve Bakkal, 2008:72). Türkiye’deki finansal hareketliliğin nedeni, 2008 küresel finansal krizin etkilerini azaltmak için ABD likidite genişlemesinde bulunmuştur. Bu genişlemeler gelişmekte olan ülkelere yabancı sermaye akışına neden olmuştur. Türkiye için artan yabancı sermaye akışıyla birlikte kredi genişlemesine ve artan krediler iç talebi arttırmış Türk lirasının değerlendirilmesi yoluyla ithalat artmıştır. Fakat Türkiye’nin ihracat yaptığı ülkelerin özellikle Avrupa Birliği (AB) ülkeleri olması ve bu ülkelerin ekonomik anlamda yavaş toparlanması nedeniyle ihracattaki artış sınırlı kalmıştır (Çınar vd. 2010:8). Makro ekonomik göstergelerdeki bu bozulmaların etkisi Türkiye’nin dış kaynak bağımlılığının devam etmesinden ve Türkiye’nin dış kaynak bağımlılığının süreklilik arz etmesinin nedenleri ise üretim ve dış ticaret yapısının ithalat odaklı olmasından kaynaklanmaktadır (Aydoğuş, 2009:42).

II- YOKSULLUK KAVRAMI-NEDENLERİ-TÜRLERİ

Kavramsal olarak yoksulluk temel ihtiyaçları karşılama gücüne sahip olmamadır (Gündoğan, 2008: 43). Diğer bir tanıma göre ise, yoksulluk, bir ülkedeki belirlenen toplumsal refah düzeyi ve toplumsal yaşam standardının mutlak ya da göreceli olarak altında kalmayı ifade etmektedir

(TÜSİAD, 2000:95). Yoksulluk kavramına farklı bir bakış açısı Koray (2010)'dan gelmiştir. Yoksulluğun tanımlanmasında gelir, kaynaklar ve yapabilirlik ölçütleri kullanılarak tanımlamalar yapılmıştır (Koray, 2010:4). Gelir ölçütüne göre yoksulluk günlük 1 veya 2 dolarlık ölçüttür. Kaynaklar ölçütü kişi başına düşen gelirden temel mal ve ihtiyaçları karşılayacak gelire kadar bilgi sahibi olunmasıdır (Robeyns, 2005:34). Yapabilirlik ölçütü ise insan yardım edilecek kişi değil yapmak istediklerini gerçekleştiren kişi olarak görmek gerekir (Sen, 2004). Yoksulluğun tanımını yaptıktan sonra şimdi yoksulluğun nedenleri ve yoksulluğun türleri hakkında bilgiler vereceğiz.

Yoksulluğun nedenleri ekonomik nedenler ve siyasal kültürel nedenlerdir. Ekonomik nedenlerden kastedilen yetersiz ekonomik üretim, ekonomik krizler, gelir dağılımındaki adaletsizlik, sosyal güvencesizlik, adaletsiz vergi sistemi, piyasada tekelleşmenin olması, yüksek faiz ve rant ekonomisi, enflasyon ve işsizliktir. Siyasal kültürel nedenler ise, siyasi sorunlar, geleneksel yapıların çözülmesi, nüfus artışı ve göç hareketleri, işçilerin örgütlenmesine izin vermemesi ve doğal afetlerdir (Hak İş, 2002; WBGU, 1995 Aktaran: Kılıç, 2013:13). Bu olayların gerçekleşmesi sonucunda kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli gelir düzeyine sahip olamayacaklardır. Bunun sonucunda yoksulluğun yaşanması kaçınılmazdır. Yoksulluk mutlak ve görel olarak ikiye ayrılmaktadır. Mutlak yoksulluk, bireylerin günlük asgari kalori gereksinimleri dikkate alarak hesaplanır. Azgelişmiş ülkelerde 2070, gelişmekte olan ülkelerde 2480, gelişmiş ülkelerde ise 3390 günlük asgari kalori gereksinimi vardır. Mutlak yoksulluk, bu gereksinim düzeyine ulaşamayanların sayısının, toplam nüfusa oranıdır (Şenses, 2003:63). Görel yoksulluk ise, bir kişinin mutlak ihtiyaçlarını karşılayabildiği halde, yaşam standardının, gelir eksikliği nedeniyle, toplumun genel refah düzeyinin altına bulunması durumunu ifade etmektedir. Bu nedenle görel yoksulluk ülkedeki diğer insanların gelir seviyeleri ile yakından ilgilidir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011:63).

Kapitalizm anlayışıyla birlikte yoksulluk gelir adaletsizliğinin bir fonksiyonudur. Yoksulluk sadece devletlerin değil Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası kuruluşlar yoksullukla

mücadeleyle ilgilenmektedirler. Çünkü bu sorun bütün insanlığın ve bütün ekonominin işleyişini etkilemektedir (Koray, 2010:18). Yoksulluğun nedenleri ise, bugünkü yoksulluk geçmişteki gibi kıt kaynaklardan değil gelirin ve kaynakların adaletsiz dağılımından kaynaklanmaktadır. Örneğin yoksul bir aile çocuğunu okutmak yerine çalıştırıyorsa, çalışan çocuğun yoksulluktan kurtulma olasılığı düşüktür. Yoksulluk ve yoksunluk birbirini doğuran kısır bir döngüdür. Ayrıca gelir yetersizliğinin yanında salgın hastalıklar, yaşam süresi, temel eğitimden yoksunluk, göç, sağlıksız yaşam koşulları, yönetimler ve savaşlar yoksul insanların kaderini belirlemektedir. Yoksulluk küreselleşme sürecinde hız kazanmıştır. Günümüzde yoksulluk küresel ve sosyal eşitsizliğin birlikte ele alındığı bir gerçektir. Gelir adaletsizliğini çözmek için yardımlar değil kalıcı ekonomik politikalar oluşturulmalı böylece küresel sistemde adalet sağlanmış ve yoksulluk ortadan kaldırılmış olur (Koray, 2009:2-22).

III- EMEKLİLİK KAVRAMI- NEDENLERİ-TÜRLERİ

Kavramsal olarak emeklilik, insanların çalışma gücü ve yeteneklerini yitirip, çalışma hayatından ayrılmalarıyla, gelir kaynaklarının bir kısmının kesintiye uğraması sonucu kazandıkları sosyal bir vatandaşlık hakkıdır. Emeklilik sayesinde bireyler belirlenmiş bir süre sonunda işten ayrılarak, bir hizmet karşılığı olmaksızın aylık almaktadır. Emekliliğin tanımını yaptıktan sonra şimdi emekliliğin nedenleri ve emekliliğin türleri hakkında bilgi vereceğiz.

Emekliliğin nedenleri, ülkeden ülkeye yaşanan zamana ve krizlere göre değişmektedir. Sağlık ve beslenme ile ilgili gelişmeler sonucunda ortalama insan ömrünün arttığı gelişmiş ülkelerde bile gelir yetersizliği nedeniyle emeklilik düşüncesi öne alınmaktadır. Ayrıca emeklilik kararlarının alınmasında eğitim düzeyi, sağlık durumu, yaş, cinsiyet, tasarruf düşüncesi gibi faktörler de önemli rol oynamaktadır. Bu faktörlerin gerçekleşmesi sonucunda kişiden kişiye değişen nedenlerden dolayı kişiler emekli olmayı tercih edeceklerdir. Emeklilik türleri ikiye ayrılmaktadır. Birinci emeklilik türü devletin sağladığı sigorta primi ve yaş kriterlerini sağlayarak bireylerin sahip olduğu sosyal güvenlik çatısı altındaki haklardır. Bu emeklilik türünde homojenlik esastır. Diğer emeklilik türü ise özel emekliliktir. Çalışanların gönüllü katılımıyla işleyen ve çalışanlara esas itibarıyla ek nitelikte emeklilik yardımı sağlayan fon esasına dayalı bireysel emeklilik ya da özel

emekliliklerdir. Bu emeklilik türünde de heterojen bir dağılım görülmektedir. Gönüllülük esasına dayandığı için yaş ve gelir dağılımından faydalanan kişiler arasında heterojen bir görüntü görülmektedir.

IV- KRİZ-YOKSULLUK VE EMEKLİLİK İLE İLGİLİ LİTERATÜR TARAMASI

Krizin gelir dağılımını yani yoksulluğu ayrıca da emeklilik kararlarını etkilediğinin gösterilmesi bu çalışmanın temel amacıdır. Yaşanan krizler işsizliğin artmasına ve buna bağlı olarak yoksulluğun oluşmasına neden olmuştur. Azalan reel ücretler ve sosyal güvenlik primleri gelirlerin azalmasına neden olur. Gelir garantisi ve sağlık harcamalarını güvence altına almak için kişiler emekli olmayı tercih etmektedirler. Ayrıca krizden fazla etkilenmeyip artan primlerin yükünü çekmek yerine emekli olma düşüncesi daha ağır basmaktadır. Kriz, yoksulluk ve emeklilik ile ilgili yapılan çalışmalarda genelde emeklilik bireysel emeklilik olarak ele alınırken emekli olma kararları üzerinde fazla bir çalışma yer almamaktadır. Bu çalışma 2008 krizinin yoksulluk ve kişilerin verdiği emeklilik kararları üzerine etkisini incelemesi bakımından literatüre katkı niteliğindedir. Ayrıca kriz, yoksulluk ve emeklilik ile ilgili çalışmalar aşağıda kronolojik sırayla verilmiştir.

Özşuca (2003), çalışmasında küreselleşme ve sosyal güvenlik krizini betimsel olarak makro ekonomik göstergeler yardımıyla anlatmıştır. Çalışmada uluslararası rekabet işgücü maliyetlerini düşürürken gelişmekte olan ülkelerde bu durum nüfusun önemli bir bölümünü sosyal güvenlikten yoksun bırakmıştır. Kişilerin bu anlamda yoksul olmasına neden olmuştur. 1980'li yıllarda uygulamaya konulan programlarla sosyal güvenlik sisteminin finansmanı ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Bu ciddi sorunları aşmak için küreselleşme ile birlikte Türkiye rekabet edebilirliği artırmalıdır.

Acar ve Kitapçı (2008) ise Türkiye'deki sosyal güvenliğin demografik boyutunun emeklilik sistemi üzerine etkisini betimsel olarak makro ekonomik göstergeler yardımıyla araştırmışlardır. Çalışmada ortalama insan ömrünün artışı ve genç emekli sayısındaki artış sosyal güvenlik harcamalarının düzenlenmesini zorlaştırmıştır. Ayrıca hayatta kalma süresi arttığı için emeklilik yaşının arttığı belirtilmiştir. Önceki dönemlerdeki emeklilik yaşı politik nedenlerden dolayı 50'nin altında seyretmektedir.

Sürdürülebilir bir emeklilik sistemi için politik ve ekonomik unsurların yanında nüfusun da hesaba katılması gerekmektedir. Aksi halde düşük gelirliler, yoksul insanlar sosyal güvenlik sisteminden yararlanamayacaktır.

Eich (2009), çalışmasında 2008 küresel finansal krizinin birçok ülkenin emeklilik sistemi üzerine etkisini betimsel olarak analiz etmiştir. Analiz sonucunda küresel finansal krizin hem fonlu hem de fonsuz emeklilik planlarını olumsuz etkilediğini tespit etmiştir.

Yenimahalleli (2010), betimsel yöntem kullanarak Türkiye’deki sosyal güvenlik sistemini analiz etmiştir. Analiz sonucunda sosyal güvenlik sisteminin dönüşümünün gelir ve sağlık güvencesi bakımından yetersiz kaldığını tespit etmiştir. Ayrıca sosyal güvenlik sisteminin yetersiz kalması yoksul insanların yararlanmamasına neden olur.

Natali (2011), çalışmasında 2008 küresel finansal krizin emeklilik planları üzerindeki etkisini betimsel olarak analiz etmiş ve krizden en çok bireysel emeklilik sisteminin etkilendiğini tespit etmiştir. Ayrıca getiri oranları ve faizlerdeki azalma, emeklilik fonları üzerinde olumsuz etkiye sahiptir.

Casey (2012), ise küresel finansal krizin Avrupa emeklilik sistemi üzerindeki etkilerini betimsel olarak incelemiş ve emekliliği gelen kişilerin hisse senedi piyasalarının değeri düştükçe bu değer kaybının emeklilik birikimlerinde daralmalara neden olduğu ve küresel finansal krizin finansman kaynaklı planlara olan güveni azalttığını tespit etmiştir.

Bayar ve Kılıç (2014), çalışmasında betimsel analiz yöntemini kullanarak küresel finansal krizinin Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi üzerindeki etkileri incelenmiş ve kriz süresince bireysel emeklilik fonlarının toplam net varlık değerindeki artış hızının azaldığı, hisse senedi ağırlıklı emeklilik fonların negatif getiriler sağladığı, bundan dolayı emeklilik yatırım fonlarının portföy dağılımlarında hisse senedinden tahvile bir kayma olduğu, bireysel emeklilik sistemindeki katılımcı sayısı artış hızının önemli oranda azaldığı bulgularına rastlanmıştır.

Gümüş ve Çelikay (2014), çalışmasında küresel eğilimler bağlamında sosyal güvenlik sisteminin yapısını betimsel analiz yöntemi ile incelemiştir. Küresel eğilimlerden olan krizlerin oluşması ülke ekonomisinde işsizlik,

işsizlik ödemeleri, yoksulluk ve sağlık harcamalarının artmasına neden olur. Bu ödemelerin karşılanması için sosyal güvenlik sisteminin etkin olması gerekir. Ayrıca kayıt dışı istihdamın kayıtlı hale gelmesi ve bunun aktif politikalarla sürdürülmesi gerekir.

V- 2008 KRİZİNİN YOKSULLUK VE EMEKLİLİK ÜZERİNE ETKİSİ

2008 yılında ABD’de yaşanan ekonomik kriz tüm dünyayı etkilediği gibi Türkiye’yi de olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Yaşanan bu krizin Türkiye’ye yansması sonucunda uygulanan kriz politikaları nedeniyle çalışanların gelir düzeylerinde bir azalma olmuştur. Bu dönemlerde benimsenen düşük ücret politikaları nedeniyle çalışanlar yoksullaşmıştır. Çalışanlar da bu yoksulluğu ortadan kaldırmak için emekli olmayı tercih etmişlerdir. Bu durum bize ülkede yaşanan krizin yoksulluk üzerine doğrudan etkisinin olduğunu göstermektedir. Yoksulluğun en temel nedeni kuşkusuz ülkedeki gelir dağılımının adaletsiz olmasıdır. Gelir dağılımının nasıl paylaşıldığı konusundaki önemli göstergelerden biri Gini katsayısıdır. Krizin yaşandığı dönemde ve sonrasında Gini katsayısı değerlerine bakarsak krizin gelir dağılımı üzerindeki etkisini görmüş oluruz.

Tablo 1. *Yıllar İtibariyle Hane Halkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı*

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010
Türkiye	0.428	0.406	0.405	0.415	0.402

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006–2010.

Tablo 1’de Gini katsayılarını değerlendirirsek kriz yılındaki 0,405 değeri 2009 yılında 0,415’e yükselmiştir. Bunun anlamı gelir dağılımındaki adaletsizlik artarak krizden etkilenmiştir. 2006–2010 yıllarındaki Gini katsayılarında adaletsizliğin en çok olduğu yıl da 2009 yılı olmuştur. Gini katsayılarına baktıktan sonra yaşanan krizin yoksulluğa yani gelir dağılımına etkisini görmek için asgari ücret ve yoksulluk sınırı karşılaştırmalarına da bakmamız gerekir.

Tablo 2. *Asgari Ücret ve Yoksulluk Sınırı Karşılaştırmaları*

Ortalama Net Asgari Ücret			Ortalama Yoksulluk Sınırı	
Yıllar	TL/ay	\$/ay	TL/ay	\$/ay
2006	380	265	1875	1311
2007	419	355	2091	1787
2008	503	326	2347	1524
2009	546	364	2441	1627
2010	599	394	2733	1798

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk İstatistikleri, TURK-İŞ, Haber Bültenleri’nden yararlanılarak hazırlanmıştır. Döviz kuru olarak, Merkez Bankası Aralık ayı efektif satış kuru esas alınmıştır. (TL verileri yeni TL olarak aktarılmıştır). (Aktaran: Kayalıdere ve Şahin: 2014:15)

Tablo 2’de görüldüğü gibi 2008 ekonomik krizi ortalama net asgari ücretin artışı beraberinde getirirse de dolar kurundaki yükseliş eğiliminin kullanılabilir gelir üzerindeki etkisi açısından değerlendirildiğinde 2008 yılında 355 \$’dan 326 \$’a düşmüş, 326 \$ olan net asgari ücret 2009 yılında artarak 364\$’a yükselmiştir. Ayrıca 2008 yılında ortalama yoksulluk sınırı 1787 \$ dan 1524 \$’a kadar düşmüş yani krizden olumsuz etkilenmiş ve 2009 yılında ise 1627 \$’a kadar yükselmiştir. 2008 yılında ABD’de yaşanan kriz dolar kurunu etkileyerek Türkiye’deki ücretlerin değerinin azalmasına neden olmuştur. Asgari ücret ve yoksulluk sınırı karşılaştırmalarını yaptıktan sonra krizin yoksulluk yani gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkisini görmek için kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla (KBDGSYH) ve satın alma gücü paritesine bakmamız gerekir.

Tablo 3. *Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurt içi Hasıla ve Satın Alma Gücü Paritesi*

Yıllar	KBDGSYH (TL)	KBDGSYH (ABD \$)	Satın Alma Gücü Paritesi (ABD\$/TL)	Satın Alma Gücü Paritesine Göre KBDGSYH (ABD \$)
2006	10.928.61	7.586	0.8477	12.891
2007	12.008.52	9.240	0.8636	13.905
2008	13.369.92	10.438	0.8938	14.959
2009	13.220.80	8.559	0.9316	14.191
2010	15.137.75	10.079	0.9877	15.326

Kaynak: TÜİK, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler

Tablo 3'e göre, krizden önce kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla ve satın alma gücü paritesi artarken, 2008 ekonomik krizinden sonra 2009 yılında kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla hem TL hem de ABD doları bazında azalmıştır. Satın alma gücü paritesine göre de dolar kurundaki yükseliş nedeniyle Dolar/TL paritesinin artması sonucunda satın alma gücü paritesi azalmıştır. Ayrıca satın alma gücünü etkileyen makroekonomik değişken enflasyondur. Kriz dönemindeki enflasyon oranına bakarsak;

Tablo 4. *Hedeflenen ve Gerçekleşen Enflasyon Oranları*

	2008	2009	2010
Hedef %	4	7.5	6.5
Gerçekleşen %	10.1	6.5	6.4

Kaynak: TCMB (2012)

Tablo 4'de görüldüğü gibi 2008 yılında küresel piyasalarda oluşan kriz nedeniyle hedeflenen ve gerçekleşen enflasyon arasındaki fark en fazladır. Yaşanan bu kriz Türkiye'de hedeflenen ve gerçekleşen enflasyon oranlarını olumsuz etkilemiştir. 2008 yılında hedeflenen ve gerçekleşen arasında büyük miktarda fark olmuş, 2009 ve 2010 yıllarında belirlenen hedefin altında hedef tutturulmuştur (Serel ve Bayır, 2013:71).

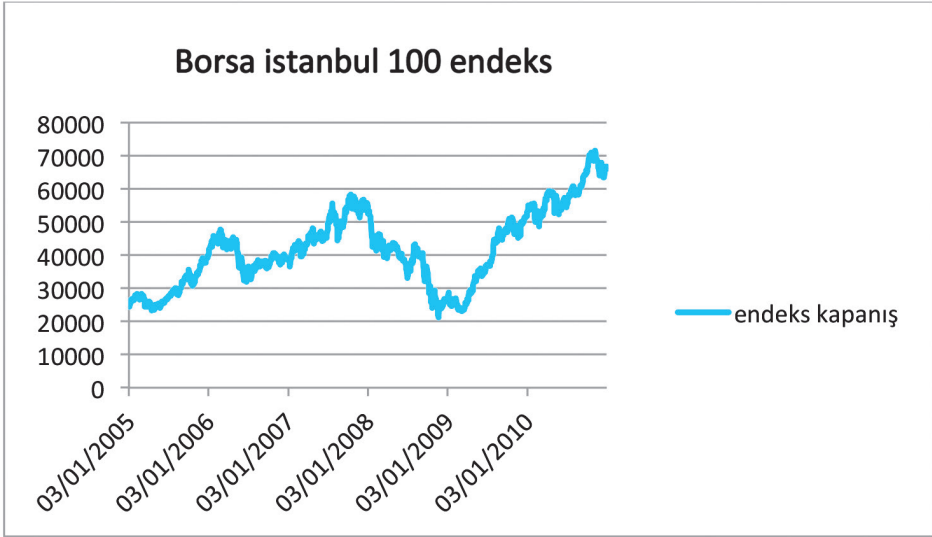
Özetle, Tablo1, Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4'te görüldüğü gibi uluslararası piyasalarda yaşanan krizin etkisi Türkiye ekonomisini olumsuz etkilemiş, gelir dağılımı göstergeleri olarak kullanılan Gini katsayısı, asgari ücret, yoksulluk sınırı, KBDGSYH, satın alma gücü paritesi ve enflasyon oranı değişkenlerindeki değişimler bize Türkiye ekonomisinin krizden olumsuz etkilendiğini ve bu makroekonomik göstergelerdeki kötüleşmeler yoksulluğu tetiklemektedir. Ülkemizde yoksulluk oranı 2008 yılı itibari ile %17 olarak saptanmıştır. Yoksullukla mücadelede sosyal güvenlik sistemi etkin olmalıdır. Çünkü sosyal güvenlik sistemi yoksulluk, işsizlik, gelecekle ilgili ekonomik belirsizlik, yaşlılık ve hastalık gibi sosyal tehlikelerin ortaya çıkaracağı olumsuzlukları hafifletmeyi ya da yok etmeyi sağlayan önlemleri içermektedir (Gümüş, 2010:3-4).

Türkiye'de yaşanan 2008 ekonomik krizinin yoksulluk üzerine olumsuz

etkisini analiz ettikten sonra şimdi krizin emeklilik kararları üzerindeki etkisinin olup olmadığını makroekonomik göstergeler yardımıyla açıklayacağız. Öncelikle yaşanan krizin emeklilik süreci üzerine etkisini görebilmek için ülke ekonomisinin durumunu gösteren değişkenlerden Borsa İstanbul-100 endeks değerine, tüketici fiyat endeksi ve reel ücretlerdeki değişimler ve tüketici güven endeksine bakmak gerekir. Bu değerlerinin yıllar içerisindeki seyri ve özellikle de kriz yılındaki durumu yaşanan krizin derinliği ile ilgili bize fikir verecektir. Ayrıca ülke ekonomisindeki kriz yılı ve sonrasındaki işgücüne katılma oranı, işsizlik oranı ve istihdam oranı da krizin etkisinin daha iyi görülmesini sağlayacak ve bu değişkenlerin olumsuz olması kişilerin emeklilik kararını almasında bir etken olacaktır. Daha sonra yaşanan bu krizin emeklilik üzerine etkisinin daha iyi analiz edilmesi için Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) gelir ve gider dengesine, SGK aktif/pasif sigortalı oranına, ortalama yaşam süresine, SSK (Sosyal Sigortalar Kurumu), Bağ-Kur ve Emekli Sandığına kayıtlı kişilerin emeklilik sayılarına, SGK bütçe transferlerine, sağlık harcamalarına, 5510 sayılı Kanun gereği SGK emeklilik yaşı düzenlemesine ve Bireysel Emeklilik Sistemi’ne (BES) kayıtlı kişilerin kriz yılı ve sonrasındaki rakamlara bakılarak analiz tamamlanacaktır.

Küreselleşme ile birlikte krizler piyasalarda daha sık görülmeye başlamıştır. Ayrıca küreselleşmenin getirdiği finansal serbestleşmenin etkisiyle yaşanan krizin ekonomik etkileri geçmişte görülen krizlerden daha şiddetli ve daha hızlıdır. 2008 yılında yaşanan küresel finansal krizin etkisi Türkiye ekonomisini derinden etkilemiştir. Yaşanan krizin ilk etkisi her zaman finansal piyasalar üzerinde görülmektedir. Finansal piyasaların temel göstergesi borsa endeks değeridir.

Ülke ekonomisinin durumunu gösteren temel gösterge Borsa İstanbul 100 endeksidir. Tablo 5’de Borsa İstanbul değeri 2007 yılı sonunda 55.538 puandan kapatmıştır. Daha sonra düşüş trendine devam etmiş 2008 Kasım ayında 21.228 puana kadar gerilemiştir. Tepe ve dip noktası arasındaki değer kaybı yaklaşık %61’dir. Krizin yaşandığı yıl endeks değerine yaklaşık bir buçuk yıl sonra ancak ulaşılmıştır. Bu durum ülke ekonomisinin krizden olumsuz etkilendiğini gösterir. Yatırım fonları piyasasının net aktif büyüklüğü 2007 yılında 22.6 milyar dolardan 2008 yılında 15.4 milyar dolara gerilemiştir. Döviz piyasasında 2008 Ekim ayında kur 1.14 TL/Dolar’dan 1.70’e kadar yükselmiş ve TL dolar

Tablo 5. *Borsa İstanbul 100 Endeks Değeri*

Kaynak: Borsa İstanbul 100 Endeksi, www.bist.com.tr

karşısında %49 değer kaybetmiştir. Emeklilik fon gruplarının ortalama getiri oranlarına bakarsak 2008 yılında hisse senedi fon grubunda %43'lük getiri, dengeli fon grubunda %8,13 ve esnek grupta ise %0,18'lik getiri elde edildiği görülmektedir. Bireysel emeklilik yatırım fonları portföy dağılımına bakarsak 2008 yılında krizle birlikte hisse senedi oranının %3,71 azaldığı, portföylerdeki kamu borçlanma senedi ve repo oranında %2,85'lik bir artış olduğu görülmektedir. Bireysel emeklilik yatırım fonları portföyündeki gelişmeler hisse senedindeki negatif getirilerden kaynaklanmaktadır (Bayar ve Kılıç, 2014:249-258).

Krizin borsanın endeks değerini etkilediğini gördükten sonra ülke ekonomisindeki bu krizin yansımaları daha iyi görmek için reel ücretlerdeki artışın enflasyon oranı karşısındaki değerine, tüketici güven endeksine, ülkedeki işgücüne katılma oranına, işsizlik oranına ve istihdam oranına bakmak gerekir.

Tablo 6'da 2007 yılında tüketici fiyat endeksi %8.756 oranında artarken, reel ücretlerde de %0.264'lik bir artış gerçekleşmiştir. İki değer artarken tüketici fiyat endeksindeki artış daha fazla olduğu için bu durum

Tablo 6. Yıllar İtibariyle Tüketici Fiyat Endeksi ve Reel Ücretlerdeki Değişmeler

Yıllar	Tüketici Fiyat Endeksi %	Reel Ücretlerdeki Değişme %
2005	8.179	—0.260
2006	9.597	0.086
2007	8.756	0.264
2008	10.444	0.147
2009	6.251	0.445
2010	8.566	0.568

Kaynak: TÜİK/Genel İstatistikler ve TCMB İstatistikler/EVDS

kişilerin aldığı ücretlerin tüketici fiyatları endeksi karşısında değerinin azalmasına neden olmaktadır. Yani tüketici fiyat endeksi karşısında kişiler fakirleşmiştir. Kriz yılı 2008 yılında ise tüketici fiyat endeksi değeri yaklaşık %10 seviyesinde en yüksek seviyede iken reel ücretlerin artışı %0.147 olmuştur. Yani kişiler neredeyse %10 oranında fakirleşmişlerdir. 2009 yılı ve sonrasında ise tüketici fiyat endeksi değeri %6 seviyesine düşerken reel ücretlerde 2008 sonrasında devamlı bir artış görülmeye başlamıştır. Fakat bu artış %0,147’den %0,568’e kadar yükselmiştir. Bu artışlar %1 bile değildir. Kısacası kriz yılı olan 2008 yılında en yüksek düzeyde gerçekleşen tüketici fiyat endeksi değeri ve reel ücretlerdeki en az seviyede olan artış nedeniyle kişiler en yüksek seviyede fakirleşmişlerdir. Kriz sonrasında ise reel ücretlerdeki artış nedeniyle %10’luk gelir kaybı yıllar itibariyle azalarak 2009 yılında %5,5 seviyesine kadar düşmüştür.

Tablo 7’de görüldüğü gibi tüketici güven endeksi değerlerine bakarsak, 2005 yılından 2007 yılına kadarki değerler genelde 75’in üzerindedir. Fakat 2008 yılında küresel finansal kriz nedeniyle tüketici güven endeksi değeri 2008 yılı Ocak ayında 78,9 iken Aralık ayında bu değer 56,7’ye kadar düşmüştür. Yaşanan bu küresel finansal kriz güven endeksine göre tüketicilerin güveni piyasalara azalmıştır. 2009 yılında da tüketici güven endeksi artmaya başlamıştır. 2009 Ocak ayında 58,3 olan güven endeksi kriz sonrası alınan önlemlerle birlikte Aralık ayında 65,6’ya kadar yükselmiştir. Daha sonraki yıllarda da tüketici güven endeksi yeniden 75’in üzerinde değerler almaya başlamıştır. Bu durum krizden sadece

Tablo 7. Tüketici Güven Endeksi

Yıllar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2005	92.2	92.0	88.8	87.1	87.1	85.8	86.0	84.2	82.3	84.8	86.3	86.2
2006	88.5	87.9	88.5	89.0	86.8	78.9	75.4	78.2	78.1	78.3	80.1	78.8
2007	78.6	79.5	79.2	80.4	81.7	80.9	82.3	85.0	83.9	83.0	79.3	80.7
2008	78.9	74.4	68.7	63.0	62.1	61.8	63.8	66.6	67.5	61.0	55.7	56.7
2009	58.3	60.8	61.6	67.5	70.1	72.0	69.1	68.1	68.7	67.2	65.2	65.6
2010	66.0	68.6	71.5	72.6	73.4	74.8	74.3	74.1	77.2	75.8	78.1	77.8

Kaynak: TÜİK, Tüketici Güven Endeksi

2008 ve 2009 yıllarının etkilendiğinin göstergesidir. Alınan önlemler 2009 ve sonrasında piyasada yeniden güvenin oluşmasını sağlamıştır.

Tablo 8. Yıllar İtibariyle İşgücüne Katılma Oranı-İşsizlik Oranı-İstihdam Oranı

Yıllar	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)
2005	44.9	9.5	40.6
2006	44.5	9	40.5
2007	44.3	9.2	40.3
2008	44.9	10	40.4
2009	45.7	13.1	39.8
2010	46.5	11.1	41.3

Kaynak: TÜİK, Tüketici Güven Endeksi

Tablo 8’de yaşanan krizin öncelikle işgücüne katılma oranı üzerine etkisine bakarsak 2007 yılından itibaren ekonominin büyümesiyle birlikte yıllar itibariyle bir artış görülmektedir. Fakat işsizlik oranına bakacak olursak 2007 yılında %9.2 olan bu oran krizin ve etkilerinin görüldüğü 2008 ve 2009 yıllarında %10 ve %13.1’e kadar yükselmiştir. Yani krizle birlikte işsizlik oranında artış gerçekleşmiştir. Ayrıca işsizlik oranının en yüksek olduğu yılda 2009 yılıdır. İstihdam oranına da bakarsak krizden

önceki yıllarda istihdam oranı yaklaşık %40 oranında bir seyir takip ederken krizin etkisinin görüldüğü yıl olan 2009 yılında %39.8 ile en düşük seviyede gerçekleşmiştir. İstihdam krizden etkilenmiş ve işsizlikte artmıştır.

Özetle Tablo 5, Tablo 6, Tablo 7 ve Tablo 8’de görüldüğü gibi yaşanan kriz Türkiye ekonomisinin ve işgücü istatistiklerinin göstergelerini olumsuz etkilemiştir. Sonuçta ülkede yaşanan kriz işgücü piyasasının durumunu olumsuz etkilediği için bu olumsuz durumun emeklilik kararları üzerinde de etkili olması beklenmektedir. Çünkü sosyal güvenlik şemsiyesi altında kendini güvence altına alma düşüncesiyle sağlık hizmetlerine erişim ve güvenli gelir ve hatta işsiz kalmama düşüncesi emeklilik kararlarının alınmasında önemli rol oynayan değişkenlerdendir.

İşgücü piyasasındaki yaşanan bu olumsuz durumun emeklilik kararları üzerine nasıl yansıdığını görmek için öncelikle Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) gelir-gider dengesine, sigortalıların aktif/pasif oranlarına, ortalama yaşam süresine, SGK verilerinin kriz dönemi ve sonrasındaki emekli sayılarındaki dağılımlarına, SGK bütçe transferlerine, sağlık harcamalarına, SGK reformu olan 5510 sayılı Kanun’la birlikte kademeli olarak belirlenen emeklilik yaşlarına ve emeklilik yaşlarının yükselmesiyle beraber kamudan emekli olma durumunu öteleyen fakat özel emeklilik fırsatı sağlayan Bireysel Emeklilik Sistemi’nin (BES) yıllar itibariyle katılım sayılarına bakarak krizin emeklilik üzerindeki etkisini analiz edeceğiz.

Sosyal Güvenlik Kurumuyla ilgili makroekonomik göstergeleri anlatmadan önce Sosyal Güvenlik Kurumunu ve finansman yöntemini şöyle özetleyebiliriz. Sosyal güvenlik kişilerin dışında gelişen ve mal varlığında, gelirinde ve çalışma gücünde eksikliklere yol açarak kendisinin ve geçimini sağlamak zorunda olduğu kişilerin yaşamlarının devamını güçleştiren tehlikelerin zararını telafi etmeye yönelik önlemlerden oluşmaktadır (Bedük ve Mete, 2006:25). Sosyal güvenlik sisteminin finansman yöntemi kuşaklar arasında reel gelirin yeniden dağıtımını esas alan dağıtım yöntemidir. Bu yöntem toplumdaki destek ve dayanışma esasına dayanır. Prim ödeyenler ve yardım görenler sürekli ilişki içerisindeyler (Güneş ve Yakar, 2004:131). Dağıtım sisteminde emeklilere yapılan ödemeler çalışanların vermiş oldukları katkı payı ile ödenmektedir (Bayrı, 2004:243). Şimdi çalışan kişiler şimdi emekli olanların maaşlarını ödemektedirler. Emekli

olduklarında emekli maaşlarını bir sonraki çalışanlardan karşılayacaklardır. Bu finansmanı sağlamak için bir fon oluşturup yatırım yapılır. Türkiye'deki emeklilik sistemi dağıtım modeline dayanmaktadır. Dağıtım modelinde varlıklar ve yapılan yatırımlar emekli maaşlarını karşılayacak yeterlilikte değil ise riski devlet üstlenmektedir. İsteğe bağlı bireysel emeklilik sistemi ise özel finansman kaynaklı katkı sistemidir.

Tablo 9. Sosyal Güvenlik Kurumunun Gelir ve Gider Dengesi, 2005–2010 (Bin TL)

Yıllar	Gelirler	Artış Oranı %	Giderler	Artış Oranı %	Açık	Toplam Gelirlerin Toplam Giderleri Karşılama Oranı %
2005	41.249.438	18.9	59.941.373	18.4	—18.691.935	68.8
2006	53.830.886	30.5	71.867.475	19.9	—18.036.589	74.9
2007	56.874.830	5.7	81.915.401	14.0	—25.040.571	69.4
2008	67.257.484	18.3	93.159.462	13.7	—25.901.978	72.2
2009	78.072.788	16.1	106.775.443	14.6	—28.702.655	73.1
2010	95.273.183	22.0	121.997.301	14.3	—26.724.118	78.1

Kaynak: SGK istatistiklerinden elde edilmiştir.

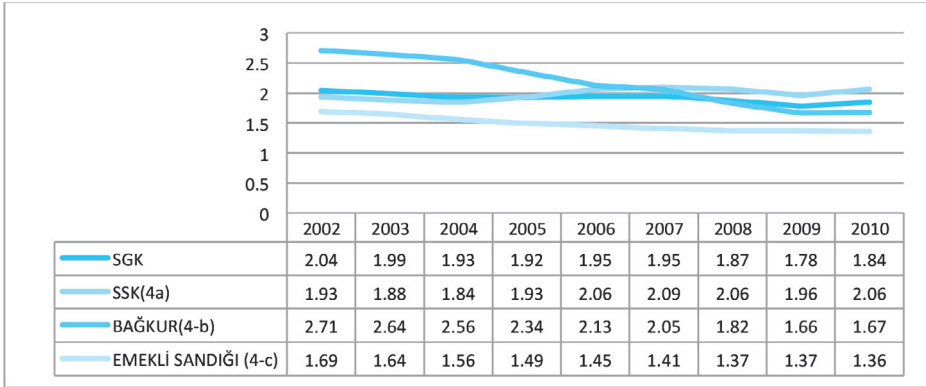
Tablo 9'da görüldüğü gibi SGK'nın açığı yıllar itibariyle 2009 yılına kadar artmıştır. 2009 yılından sonra SGK açığı gelirlerin artışıyla birlikte azalmıştır. 2009 yılında açık maksimum seviyesindedir. Açığın en çok olduğu yıllar sırasıyla 2009, 2010 ve 2008 yıllarıdır. Kriz yılında kişilerin emekli olması ile birlikte açığın maksimuma ulaştığı yılda kriz sonrası yıl olan 2009 yılıdır. Bu açıkla birlikte çıkarılan kanunla emeklilik yaşı kademeli olarak arttırılmış ve SGK açığını azaltıcı reformlar olarak bu kanun uygulanmıştır. Bu kanun sayesinde kriz yılına kadar gelirlerin giderleri karşılama oranı %70'ler seviyesindeyken 2010 yılında bu oran %78.1'e kadar yükselmiştir. Ayrıca gelirlerin giderleri karşılama oranlarına bakarsak 2010 yılında %78.1 ile gelirlerin giderleri karşılama oranının en yüksek olduğu yıldır. SGK reformlarından birisi olan ve 2008 yılında çıkan emeklilik yaşı kanunu ile SGK gelirlerini arttırmıştır.

SGK reformlarını uygulamak için krizle birlikte artan emekli sayıları nedeniyle gelir-gider dengesizliği artmıştır. Bu dengesizliğin ne kadarının hangi kurumlarda çalışan ve emekli olanlardan kaynaklandığını görmek

için yıllar itibariyle SGK bünyesindeki SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı sigortalıların aktif/pasif oranlarına bakmamız gerekir.

Sosyal güvenliğin demografik yapısını belirleyen faktörler aktif/pasif oranı ve ortalama yaşam süresidir. Aktif/pasif oranı bir emekliyi kaç kişinin finanse edeceğinin ifadesidir. Bu oranın en az 2 olması hedeflenir. 2'nin altına düşmesi sosyal güvenlik sisteminde finansman sorunu yaşandığının göstergesidir (Acar ve Kitapçı, 2008:80). Ayrıca sosyal güvenlik sisteminin gelir-gider dengesinin rahat bir şekilde sağlanması ve sistemin sürdürülmesi için aktif/pasif oranının en az 4 olması gerekmektedir (Gümüş, 2004: 5). Aktif kısım ne kadar fazla ise sistem o kadar rahat bir finansal yapıya kavuşacaktır (Hairault ve Langot, 2008:387).

Tablo 10. Yıllar İtibariyle SGK Aktif/Pasif Oranı

Kaynak: SGK istatistiklerinden elde edilmiştir.

Tablo 10'da krizden önce 2007 yılında SGK aktif/pasif oranı 1.95 iken kriz yılında 1.87'ye ve 2009 yılında da 1.78'e kadar düşmüştür. SSK'nın aktif/pasif oranına bakarsak, hemen hemen 2007 yılına kadar bir artış görülüyorken 2007 yılında aktifin pasifi karşılama oranı 2.09'dur. Kriz yılı 2008'de 2.06'ya ve kriz sonrası 2009 yılında 1.96'ya kadar düşmüştür. SSK'daki kişiler kriz yılında aktiften pasif tarafa geçmişler yani emekli olmuşlardır. Bağ-Kur'un yıllar itibariyle aktif/pasif oranına bakarsak, 2002 yılından 2007 yılına kadar azalış göstermektedir. Bu azalışa rağmen

2007 yılında aktif/pasif sigortalı oranı 2'nin üzerinde yer alırken kriz yılı olan 2008 yılında 2'nin altına düşerek 1.82 olmuştur. 2009 yılında da en düşük seviye olan 1.66'ya kadar düşmüştür. Bağ-Kur'daki kişilerde yine SSK'daki gibi emekli olmuşlardır. Emekli Sandığına kayıtlı sigortalıların aktif/pasif oranı da kademeli olarak 2002 yılından 2010 yılına kadar azalış gösteren bir seyir izlemektedir. Kriz yılı ve sonrasında gelir garantisi olduğu için bir değişiklik olmamıştır. Sonuç olarak SGK'nın sigortalıların aktif/pasif oranındaki bu düşüşün en önemli nedeni SSK ve Bağ-Kur'dan emekli olanlardır. Çünkü Emekli Sandığına kayıtlı kişilerin gelir garantisi söz konusudur. Bu yüzden kriz yılı ve sonrasında gelir garantisini sağlamak için SSK ve Bağ-Kur'a kayıtlı kişiler emekli olmayı tercih etmişlerdir. Ayrıca SSK ve Bağ-Kur'a kayıtlı kişilerin kriz yaşandıktan sonra primlerin artacağı beklentisi de emekli olmalarında bir etkidir.

Herkes ömrünün belirli bir döneminde desteğe muhtaç hale gelebilir. Kamusal yardım devletin ihmal edemediği bir harcama türüdür. Ancak bu harcamaların finansmanı sorunu, hem hizmeti sınırlandırmakta hem de finansmana katkı konusunda sıkıntılar oluşturmaktadır. Türkiye açısından kamusal finansmanın sürdürülebilirliğini sağlamak için ortalama yaşam süresi ve genç emekli sayısındaki artış emeklilik ile ilgili düzenlemeleri zorunlu kılmıştır (Acar ve Kitapçı, 2008:77). Türkiye genç nüfusa sahip olmanın avantajını her geçen gün kaybetmekte ve emeklilik sisteminin sürdürülmesinde nüfusunda değerlendirmeye alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Ortalama yaşam süresi gelişmişliğin göstergesidir. Türkiye gibi dağıtım yöntemi uygulayan ülkelerde sosyal güvenlik sisteminin sağlıklı işleme için ortalama yaşam süresinin dikkate alınması gerekmektedir.

Tablo 11. Ortalama Yaşam Süresi

1995–2000	2000–2005	2005–2010	2010–2015	2015–2020
68.6	69.8	70.9	71.8	72.5

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu, Sosyal Güvenlik Reformu

Tablo 11'de görüldüğü gibi ortalama yaşam süresi yıllar geçtikçe artmaktadır. Dolayısıyla bu durumda gelir gider dengesini sağlamak için emekli olma yaşının da artması kaçınılmazdır. Ortalama yaşam süresinin artışıyla birlikte emekli olma yaşı da kademeli olarak artırılmalıdır.

Türkiye’de yönetilebilir ve sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sisteminin oluşması için politik, ekonomik faktörlerin yanında nüfusun da hesaba katılması gerekmektedir. Aksi halde düşük gelirli vatandaşların sistemden yararlanması zor bir durum oluşturur.

Yıllar itibariyle SGK’ya kayıtlı aktif/pasif oranındaki değişimleri inceledikten sonra kaç kişinin bu kurumlardan emekli olduğuna bakmamız gerekir.

Tablo 12. SGK Verilerinin Kriz Dönemi ve Sonrasındaki Dağılımı

SGK VERİLERİ Ve ZAMAN	2008	2009	2010
SGK TOPLAM EMEKLİ SAYISI	8746703	9173750	9518648
TOPLAM AKTİF/PASİF ORANI	1.87	1.78	1.84
SSK EMEKLİ	5024696	5290270	5535411
SSK AKTİF/PASİF ORANI	2.06	1.96	2.06
BAĞ-KUR EMEKLİ	1965247	2088146	2160507
BAĞ-KUR AKTİF/PASİF ORANI	1.82	1.66	1.67
EMEKLİ SANDIĞI EMEKLİ	1756760	1795334	1822730
EMEKLİ SANDIĞI AKTİF/PASİF ORANI	1.37	1.37	1.36

Kaynak: SGK İstatistiklerinden elde edilmiştir.

Tablo 12’de SGK toplam emekli sayısı kriz yılı ve sonrasında artmıştır. Toplam aktif/pasif oranından da gördüğümüz gibi kriz yılı olan 2008 yılında 1.87 iken 2009 yılında 1.78’e düşmüş ve daha sonraki yıl olan 2010 yılında da emeklilik yaşının kademeli olarak yükseltilmesiyle bu değer 1.84’e kadar yükselmiştir. SGK’dan emekli olanlarının sayısı yıllar itibariyle artmıştır. SSK ve Bağ-Kur’dan emekli olanların sayısı, Emekli Sandığından emekli olanlardan fazladır. Bu durum zaten Emekli Sandığı aktif/pasif oranının değişmemesinden anlaşılmaktadır. Kriz yılında emekli olanlarının sayısı artmıştır. Bu durum aktif/pasif oranında bir iyileşme değil aksine kötü gidişin devam ettiğini göstermektedir. Kısa dönemde aktif/pasif sigortalı oranında 2010 yılı itibariyle bir iyileşme gerçekleşmiştir. Bu artış kısa dönemde aktif/pasif sigortalı oranındaki iyileşmesi sağlamaktan uzaktır. Bunun sonucunda SGK’da reform çalışmalarının başladığı dönemde emekli sayılarının artması, yeni gelen sistemden olumsuz etkilenmemek için kişilerin çalışma hayatından ayrılmayı tercih ettiklerini göstermektedir.

Kısaca SGK’da yaklaşık 2 aktif sigortalı prim ödeyen kişi 1 pasif emekli aylığı alan kişiyi finanse etmektedir. Bu durum Sosyal Güvenlik Kurumu bütçesinin yetersiz ve açık vermesine neden olmaktadır. Türkiye genç nüfusa sahip olmasına rağmen bütçe açıkları vermektedir. Kamu tarafından finanse edilen bu açıklar ülkelerin bütçe dengelerinde önemli sorunlara neden olmaktadır (Sezgin ve Yıldırım, 2015:124). Türkiye’de bütçe açıkları ve enflasyonun en önemli nedeni sosyal güvenlik kurumu açıklarıdır. SGK’da oluşan bütçe açıkları devletin bütçesinden transferlerle kapatılıp finanse edilir. Yıllar itibariyle yapılan bütçe transferleri ve bu transferlerin GSYH içerisindeki paylarına bakarsak;

Tablo 13. Sosyal Güvenlik Kurumuna Yapılan Bütçe Transferleri, 2005-2010

Yıllar	4-1/a +4-1/b +4-1/c Toplam (Bin TL)	GSYH’ya Oranı
2005	23.322.000	3.59%
2006	22.892.000	3.02%
2007	33.060.313	3.92%
2008	35.016.403	3.68%
2009	52.599.691	5.52%
2010	55.244.258	5.03%

Kaynak: SGK, Yıllık Mali İstatistikleri

Tablo 13’de görüldüğü gibi SGK’ya yapılan transferlerin bütçede ki payı önemli ve 2009 yılında en yüksek seviyededir. 2008 yılına kadar yaklaşık %3 ve %3’ün üzerinde iken 2009 yılında bütçedeki pay %50 artarak %5.52 olmuştur. Daha sonraki yıllarda alınan önlemler ve uygulanan reformlarla birlikte bütçenin payı yıllar itibariyle azalmaya başlamıştır. Erken emeklilik yaşı ve yaşanan kriz kişilerin bir an önce emekli olmasını tetiklemiş ve 2009 yılında bütçe payının maksimum olmasını sağlamıştır.

Ayrıca krizin yaşandığı yıllarda işsizliğin artmasıyla birlikte işsizlik ödemeleri, orta yaşın üzerindeki bireylerin işsiz kalma korkusuyla emekliye ayrılmaları, kriz ile birlikte psikolojik rahatsızlıkların yaygınlaşmasına bağlı olarak sağlık harcamalarındaki artış sosyal güvenlik sistemlerinin krizden olumsuz bir şekilde etkilenmesine neden olmuştur (ISSA, 2013:5-9). Artan işsizlik ve buna bağlı olarak oluşan yoksulluk reel ücretlerin ve

sosyal güvenlik primi gelirlerinin azalmasını beraberinde getirmiştir. Bu azalmayla birlikte emeklilik ve sağlık harcamalarının artması sonucunda ise sosyal güvenlik sistemlerinin finansal bir çıkmaza girmeleri kaçınılmaz bir sonuç oluşturmuştur (ILO, 2010:105-110).

Ülkemiz sosyal güvenlik sisteminin temel finansal sorunu gelirlerinin yetersizliği ve giderlerin fazlalığı nedeniyle sistemin sürekli mali açık vermesinden ileri gelmektedir. Gelir gider dengesizliğinden birisi de sağlık harcamalarıdır (Gümüş, Çelikay ve Yalama, 2014:92).

Tablo 14. SGK Sağlık Harcamaları

Yıllar	Artış Oranı %
2007	0.13
2008	0.26
2009	0.13
2010	0.12

Kaynak: SGK, Aylık Sosyal Güvenlik Temel Göstergeler

Tablo 14'te görüldüğü gibi kriz yılı olan 2008 yılında sağlık harcamaları artış oranı %100 olarak gerçekleşmiştir. Harcamaların bu kadar artmasında krizin etkisinin yanında 2008 yılında kabul edilen 5510 sayılı Genel Sağlık Sigortası Reformu kapsamında yoksulların primlerinin devlet tarafından ödenmesi etkili olmuştur.

Değişen ekonomik ve sosyal koşullar mevcut sosyal güvenlik sistemini etkileyerek reform çalışmalarına gidilmesini gerekli kılmaktadır. Özellikle artan işsiz sayısı, mevcut emekli kitlesi, bozulan aktüeryal dengeler, daha uzun yaşam süreleri, sosyal güvenlik alanında yeni düzenlemelerin yapılmasını zorunlu hale getiren faktörlerdendir (Ekin vd., 1999:38). Bozulan bu dengeleri yeniden sağlamak için sosyal güvenlik sisteminde reformlar başlatılmış ve bu reformlardan en önemlisi emeklilik yaşının kademeli olarak artırılması, Bireysel Emeklilik Sistemi ve Bireysel Emeklilik Sisteminde yapılan kanuni düzenlemelerdir. SGK'da kriz sonrasında emekli olanların sayılarındaki artışlar nedeniyle aşırı dış açıklar oluşmuş ve bu

açıkları hem azaltmak hem de aktif/pasif oranını yükseltmek için 5510 sayılı SGK emeklilik yaşı kanunu uygulanmıştır. Yaşanan finansal krizler ve bireylerin uzun yaşamaları emeklilik sistemlerinin finansal sürdürülebilirliği için tehdit unsurlarıdır. Finansal sürdürülebilirliği sağlamak için ülkeler emeklilik sisteminde emekli olma yaşını kademeli olarak artırmış, emeklilik dağıtım yönteminden finansman kaynaklı emeklilik yöntemine geçilmiş, emeklilik sistemindeki devletin payı azaltılmış ve tek katmanlı emeklilik sistemi yerine çok katmanlı emeklilik sistemine geçiş önlemlerini almışlardır. Türkiye ise 20 yıl gecikmeli olarak finansal sürdürülebilirliği sağlamak için ülkelerin almış olduğu önlemleri uygulamaya başlamıştır. Emeklilik yaşını kademeli olarak artırmıştır (Bayar ve Kılıç, 2014:248). Bu yaş uygulaması 2008 yılında uygulamaya konulmuştur.

Tablo 15. SGK’da Yıllar İtibariyle Erkek ve Kadınlardaki Emeklilik Yaşı

Yıllar	Erkek Emeklilik Yaşı	Kadın Emeklilik Yaşı
2008–2035	60	58
2036–2037	61	59
2038–2039	62	60
2040–2041	63	61
2042–2043	64	62
2044–2045	65	63
2046–2047	65	64
2048 ve sonrasında	65	65

Kaynak: SGK, 5510 Sayılı Kanun

Tablo 15’de SGK’daki gelir-gider arasındaki açıklıkları azaltmak için uygulanan 5510 sayılı emeklilik yaşı düzenlemeleri yıllar itibariyle görülmektedir. 30.04.2008’den sonra sigortalı olanlar için 2036’ya kadar emeklilik yaşı erkeklerde 60 yaş iken kadınlarda 58 yaş ve 2036 yılından sonra ise kademeli olarak hem erkeklerde hem de kadınlarda artmıştır. 2044 yılı ve sonrasında erkeklerde emeklilik yaşı 65 olarak belirlenirken, kadınlarda ise 2048 yılından itibaren emeklilik yaşı 65 olarak belirlenmiştir.

SGK’da açığın finansmanı için yaş uygulaması önemliyken, kişilerin tasarruf etmesinin sağlanması da sistemin açığını finanse etmek için önemlidir. Türkiye ekonomisinde tasarrufdan fazla yatırım yapmaktadır. Ancak burada

yatırım hacminin yüksekliği değil tasarruf hacminin olağanüstü düşüklüğü belirleyici olmaktadır (Sezgin vd., 2015:237). Tasarrufların düşüklüğü finansal krizlerde emeklilik fonlarının varlık ve getirilerindeki dalgalanmalar nedeniyle bireylerin finansman kaynaklı emeklilik planlarındaki güveni sarsmaktadır (Bayar ve Kılıç, 2014:246). Gelişmiş ekonomilerde en önemli tasarruf kalemi bireysel emeklilik sistemidir. Bireysel emeklilik sistemi kamu sosyal güvenlik sisteminin bir parçası olarak düşünülerek 7 Ekim 2001 tarih ve 4632 sayılı “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu” ile düzenlenmiştir. Bu kanuna göre, bireysel emeklilik sistemi, kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek bir gelir sağlanarak refah düzeylerinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulmasını sağlamak üzere, gönüllü katılıma dayalı ve belirlenmiş katkı esasına göre oluşturulan bir sistemdir (4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu). Fonlama esasına göre çalışan sistemde, katkı payları, katılımcıların belirleyeceği şekilde emeklilik yatırım fonlarında değerlendirilmekte, bu katkıların işletilmesinden sağlanacak getiriler ise, emeklilik gelirini oluşturmaktadır (İşveren ve Hatunoğlu, 2012:157). 18 yaşını dolduran herkes sisteme katılabilir ve en az 10 yıl sistemde bulunmalıdır. 10 yıl sistemde kalan ve 56 yaşını tamamlayan kişiler emekli olmaya hak kazanırlar. Sistemin finansmanı katılımcıların ödediği katkı payları ve yine katılımcılar tarafından ödenen gider ödemeleri ve gider kesintileri ile karşılanmaktadır (Topalhan, 2010:181-182).

Bireysel emeklilik sisteminin amacı Sosyal Güvenlik Kurumuna yardımcı olmak, bütçedeki sosyal güvenlik primlerine ayrılan yükü azaltmak ve bireylere emeklilik zamanında daha refah yaşam düzeyi sunmayı amaçlamaktadır (Sezgin ve Yıldırım, 2015:123). Bireysel emeklilik sistemi kamu güvenlik sistemine üye olan ve aktif prim ödeyenlere ek avantajlar sağlayarak vergi gelirlerinin arttırılmasını öngörerek kayıt dışılığın azalmasında ve mali gelirlerin arttırılmasına yönelik bir sistemdir (Erdem, 2013:74-75).

Ülkemizde 2006 yılına kadar sosyal sigorta hizmetlerini sunan üç kurum vardı. Bunlar, T.C. Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur idi. Bu üç kurum 2006 yılında çıkarılan 5502 sayılı Kanun ile kurulan yeni bir kuruma, tek çatı olarak da bilinen, Sosyal Güvenlik Kurumuna

(SGK) devredilmiştir. 5510 sayılı Kanun 01.10.2008 tarihinde yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. 5510 sayılı Kanun'un uygulanması ile birlikte emeklilik yaşlarının erkeklerde ve kadınlarda kademeli olarak 65 yaşına yükseltilmesiyle birlikte özel emeklilik sistemlerinin önemi daha da artmıştır. Ayrıca özel emeklilik sisteminde emeklilik yaşının kamudan emekli olma yaşına göre hem erken olması hem de devletin çalışanlara tasarruf yapmasını sağlamak için verdiği %25 devlet desteği ile birlikte bireysel emeklilik sistemine rağbet artmıştır. Devlet katkısı ise 01 Ocak 2013 tarihinden itibaren başlayan ve katılımcılar tarafından ödenen katkı payının %25'i oranında devlet tarafından emeklilik hesabına ödenen tutardır (EGM, 2014:50). Ayrıca emeklilik kararlarında kamunun yanında özel emekliliğin de sağlanması (yani çifte emeklilik) özel emeklilikte sağlanan devlet tasarrufu ve kamuya göre erken emeklilik durumu kişilerin emekli olma düşüncesini desteklemiştir. Kamuda emeklilik yaşının erkekte 65 yaş, kadınlarda 63 yaş, özel emeklilikte emeklilik yaşının 56 yaş olması ve %25 devlet desteği verilmesi gibi faktörler kişileri bireysel anlamda emeklilik kararlarını vermeye yönlendiren faktörler olmuştur.

Devlet katkı sistemi sayesinde sisteme yatan her TL makroekonomik anlamda tasarruf oranlarını artıracaktır. Artan tasarruf oranları risk priminin düşmesini sağlayacaktır. Bunun yanında kamu borçlanma kağıtlarının büyük bir bölümünün emeklilik fonlarından oluştuğu ve bu fonlara kayıtlı olanların alt ve orta gelir grubuna dahil olduğu düşünülürse emeklilik sisteminin hedefi gerçekleşmiştir. Böylece sistem amacına ulaşmıştır. Ayrıca bireysel emeklilik sisteminde uzun vadeli getiri elde etme hedefi ekonomideki uzun vadeli kurumsal yatırımların artmasına yol açacaktır. Uzun vadeli tasarruflar ülke ekonomisine dinamizm getirecektir. Kısa vadeli sermaye hareketlerinin yol açacağı dalgalanmaları sınırlandıracak ve finansal istikrarı olumlu yönde etkileyecektir. Bireysel emeklilik sistemi ile uzun vadeli fonların devamlı gelmesiyle faiz oranlarını düşürecek kamu sektörünün borçlanma imkanı artacaktır. Böylece bütçe açıklarının ve kamunun sosyal güvenlik kaynaklanan yükü azalacaktır. Son olarak yatırımlara yönlendirilen tasarruflar tüketimin azalmasını sağlayarak üretim ve istihdamın artmasını sağlar. Bireysel emeklilik sisteminde ulusal para cinsinden yapılan fon yatırımları ile ülke parasının güvenini arttırmaktadır (İşveren ve Hatunoğlu, 2012:155-174). Sosyal güvenlik sisteminin ve bireysel emeklilik sisteminin kriz yılında katılan kişi sayılarına bakarsak;

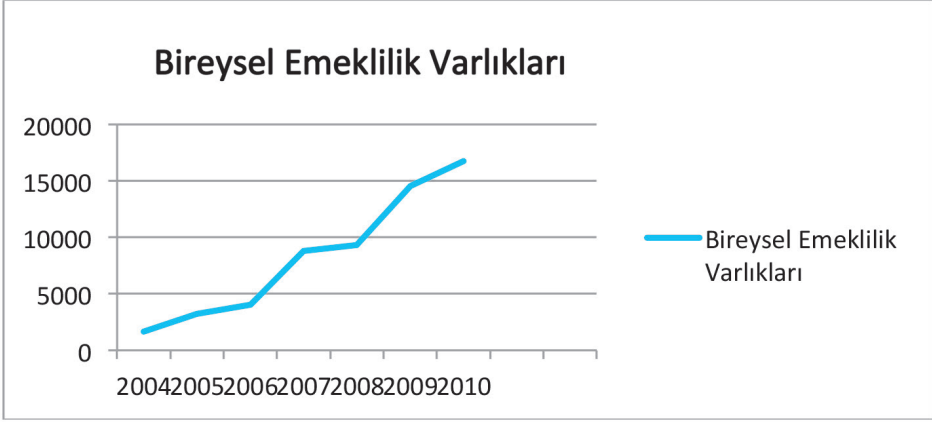
Tablo 16. Sosyal Güvenlik Sistemi ve BES Kişi Sayıları

Yıllar	Aktif sigortalı Sayısı I	Artış Oranı %	BES Kişi Sayısı II	Artış Oranı %	II/I %
2006	14124925	7,4	1073650	9,6	7,6
2007	14763075	4,5	1457704	35,77	9,8
2008	15041268	1,9	1745354	19,73	11,6
2009	15096728	0,4	1987940	13,89	13,1

Kaynak: SGK Faaliyet Raporları (2011) ve BES Verileri, www.egm.org.tr

Tablo 16'da kamu sosyal güvenlik sistemi içerisinde yer alan aktif sigortalılar ile bireysel emeklilik sistemi içerisinde yer alan sigortalıların sayıları 2006'dan bu yana gösterilmiştir. Tablo 16'da rahatça görüleceği üzere 2006 yılından bu yana bireysel emeklilik sistemi sigortalı sayısı artmıştır. Ayrıca 2008 ekonomik krizden sonra 2009 yılı sonu itibariyle bireysel emeklilik sistemi katılımcı sayısının kamu sosyal güvenlik sistemi içinde yer alan aktif sigortalılara oranı %13,1 seviyesine kadar yükselmiştir. Bu durum kişilerin BES'ne ne kadar önem verdiğinin göstergesidir (Topalhan, 2010:200). Ayrıca BES ile kişilerin çifte emekli olmasıyla birlikte hem gelir seviyesi artmış hem de %25 devlet desteği ile daha fazla gelir elde etmişlerdir. Ayrıca kriz sonrası yıllar için geçerli olan SGK emeklilik yaşı uygulaması sonrasındaki durumu görmek için BES' deki varlıklara yıllar itibariyle bakmak gerekir.

Krizden en çok bireysel emeklilik sisteminin etkilendiği görülmektedir. Kriz sonrası artış bu durumun göstergesidir. Tablo 17'de görüldüğü gibi 2008 yılına kadar bireysel emeklilik varlıkları belirli bir seviyede artış gösterirken 2008 yılında krizin yaşanması ve SGK'nın emeklilik yaşlarındaki uygulamaları nedeniyle bireysel emeklilik sistemine katılım artmıştır. 2008 yılı ve sonrası yıllarda devlet desteğinin de etkisiyle bireysel emeklilik varlıkları, sisteme katılanların artışıyla birlikte yıllar itibariyle artarak artmıştır. 2008 yılı ve sonrasındaki artışlar önceki yıllardaki artışlardan 2-3 kat daha fazladır. Bu artış kriz sonrasında da bireysel emeklilik sisteminin

Tablo 17. *Yıllar İtibariyle Bireysel Emeklilik Varlıkları*

Kaynak: BES Verileri, www.egm.org.tr

öneminin daha da arttığını göstermektedir. Ayrıca bireysel emeklilik sistemi kişilerin tasarruf etmesini de sağlamaktadır. Emeklilik yaşının yükselmesi ile birlikte kişilerin emekli olduktan sonra gelirlerinin %40 azalması da, bireysel emeklilik sisteminin önemini daha da arttırmıştır. Kişiler emekli olduktan sonra gelirlerindeki azalmaları dengelemek için bireysel emeklilik sistemine yönelmişlerdir. Türkiye’de bireysel emeklilik sistemine katılımı etkileyen faktörler; kişi başına düşen gelirin düşük olması, zorunlu sosyal sigortaların varlığı, ülkenin yaşadığı krizler, sigorta kültürünün olmayışı, genç yaşta sisteme girenlerin uzun yıllar sistemde kalması, asgari getiri garantisinin olmaması ve sisteme olan güven kişilerin bireysel emeklilik sistemine dahil olmasında önündeki engellerdendir.

Bireysel emeklilik sistemiyle Türkiye’de emeklilik fonları kurumsal yatırımlara dönüşmüştür. Bu dönüşümle birlikte kişilerin uzun dönemde tasarruf yapması sağlanacaktır. Sermaye piyasalarının gelişimi ve ekonomiye sağlanan uzun vadeli kaynakla birlikte istihdamın artırılması sağlanıp ayrıca ekonominin büyümesine katkı açısından emeklilik fonları önem arz etmektedir (Oktayer ve Oktayer, 2007:71-72). Bireysel emeklilik sisteminin kişilere gelir sağlaması yanında ülke ekonomisine istikrar ve tasarruf kazandırması açısından da önemli etkileri bulunmaktadır. Ülke ekonomisinde istikrarın sağlanması için kişilerin yapacağı tüketim harcamaları kısılarak harcamaların tasarrufa dönüşmesi sağlanır. Artan

tasarruflar tüketimin de azalmasıyla enflasyonu azaltıcı bir etki yaratır. Azalan enflasyon ülke ekonomisindeki ekonomik istikrar için önemlidir. Ayrıca bireysel emeklilik sisteminin hem gelir dağılımı hem de istihdam üzerine olumlu etkisi bulunur. Gelir dağılımı açısından etkisi çifte emekliliğin ve kişi başına düşen gelirin arttırılmasını sağlaması iken istihdam açısından etkisi de açılan sigorta acenteleri ve acentelerde çalışan kişi sayıları ve bankaların bireysel emeklilik sistemi temsilcileri bakımından bireysel emeklilik sistemi kişilere istihdam olanağı sağlamaktadır. Son olarak bireysel emeklilik sisteminin finansal piyasalar üzerindeki etkisi ise finansal piyasaların genişlemesi ile özellikle hisse senedi piyasasının uzun dönemde genişlemesinin ekonomik büyüme üzerinde bir uyarıcı etkiye sahip olduğu belirtilmektedir.

SONUÇ

Türkiye ekonomisinde yaşanan krizler nedeniyle yıllar itibariyle her zaman ekonomide birçok olumsuzluklar meydana gelmiştir. 2008 ekonomik krizinin yaşanması ile ülke ekonomisinde öncelikle satın alma gücü paritesi ve kişi başına düşen gelir azalmıştır. Satın alma gücünün azalması ekonomideki yaşayanların yoksullaşması demektir. Kriz döneminde insanlar yoksullaşmıştır. Türkiye’de yaşanan yoksulluğun nedenleri arasında birçok faktör sayılabilir. (Metin, 2012:119)’e göre bunlar arasında en önemli nedenler gelir dağılımı eşitsizliği, sosyal güvenlik sisteminden kaynaklanan sorunlar, işgücü piyasası ile ilgili problemler ve ekonomik krizlerdir.

Kriz yılında sosyal güvenlik sisteminin açıkları GSYH’nın %5 seviyesindedir. Bu durum ülkenin kalkınma sürecini olumsuz etkilemektedir. Atılan adımlar, önlemler ve reformlarla birlikte bu açıkların gelecek yıllarda da süreceği beklentisi hakimdir. Prim gelirlerinin artırılması için SGK açıklarına neden olan faktörlerin kontrol altına alınması gereklidir.

Gümüş (2010)’e göre emeklilik sisteminin finansal çıkmaza girme nedenleri şu şekilde belirtilmektedir. Politik çıkarlar doğrultusunda emeklilik yaşının devamlı değiştirilmesi, erken emeklilik uygulamaları, prim tahsilâtındaki problemlere çözüm bulunamaması, sürekli gelen prim afları ile vatandaşın primlerini zamanında ödemeyerek af beklentisi içerisinde beklemesi, hesaplanan sigorta primlerinin matrahın çok düşük düzeyde belirlenmesi, kayıt dışı nedeniyle prim ödeyenlerin sayısının çok

sınırlı olması, koalisyon ve siyasi istikrarsızlık nedeniyle sosyal güvenlik sisteminde istikrarlı politika uygulanamaması, emekli sayısının sürekli artması, ödenen emekli aylıkları ile primler arasındaki ilişkinin çok zayıf tutulması ve borçlanma kanunlarının çok sık çıkarılması ve hizmet borçlanmasına gidilmesidir.

Türkiye ekonomisinde sık sık yaşanan krizler nedeniyle emeklilik şartları günden güne ağırlaşmaktadır. Krizin yaşandığı dönemde insanların tek düşüncesi güvenli gelir düşüncesidir. Çalışanların kriz dönemlerinde fazla etkilenmemesi için emeklilik sürecinin ertelenmesi bir seçenek iken, hemen emekli olup güvenli gelir ve sağlık güvencesine sahip olmakta bir seçenektir. Ayrıca erken emeklilikte tasarruf sağlama düşüncesi de emeklilik kararlarını etkilemektedir. 2003 yılından beri uygulanan özel emeklilik sistemi (bireysel emeklilik sistemi) ile kişiler yaş nedeniyle kamudan önce emekli olmaktadır. Bireysel emeklilik sistemi hem devlet desteği hem de sosyal güvenlik kurumunun krizden olumsuz bir şekilde etkilenmesi nedeniyle her geçen gün emekli olma şartlarının ağırlaştırması nedeniyle daha fazla kişi tarafından talep edilmektedir.

Kısacası Türkiye’de yaşanan krizler nedeniyle yoksullaşan insanlar tasarruf etme, %25 devlet desteği, güvenli gelir ve sağlık güvencesine sahip olmak için emekli olmayı tercih etmektedirler. Sosyal güvenlik kuruluşu tarafından emeklilik yaşının her geçen gün ağırlaşması nedeniyle sosyal güvenlik kurumuna alternatif olarak bireysel emeklilik sistemini tercih etmektedirler.

Ayrıca krizin etkisiyle birlikte emekli olanların sayıları artmış ve artan emekli sayılarıyla birlikte SGK bütçesindeki dengesizlikler de artmıştır. Artan dengesizlikler emeklilik yaşının kademeli olarak yükseltilmesine neden olmuştur. Emeklilik yaşının yükseltilmesi ve emekli maaşının mevcut maaşın %40’ını kaybettiği için 2009 yılından sonra kişiler emekli olmak yerine çalışmayı tercih etmişlerdir. Bireysel emeklilik sisteminde emeklilik yaşı kamudan farklı olduğu için ve bu süre içerisinde kişiler kendilerine ek gelir sağladığı için bireysel emeklilik sistemine yönelmişlerdir. Ayrıca bireysel emeklilik sistemindeki %25 devlet desteği ile kişiler emekli olduktan sonra kaybettiği %40 gelirini telafi etmeyi amaçlamaktadırlar.

Özetle 2008 krizi SGK’daki sigortalıların emekli olmasında etkili

olmuştur. Bu durum SGK da gelir gider dengesizliğini tetiklemiş ve 2009 yılında bu açık maksimum olmuştur. SGK da bu açığı kapatmak için emekli olmayı zorlaştırarak emeklilik yaşını kademeli olarak yükseltmiştir. Ayrıca da emeklilik maaşının %40’nın kaybedilmesi de 2009 yılından sonraki dönemler için emekli olmak yerine kişilerin çalışmayı tercih etmesinde önemli bir nedendir. Bu süreç içerisinde kişiler çifte emekli olmak için bireysel emeklilik sistemine yönelmişlerdir. Bireysel emeklilik sistemindeki %25 devlet katkısı %40 emekli maaşı kaybının telafisinde önemli rol oynamaktadır.

Kaynakça

- Acar, İbrahim Atilla ve İsmail Kitapçı (2008), “Sosyal Güvenliğin Demografik Boyutu: Türkiye’deki Emeklilik Sistemindeki Değişim”, *Maliye Dergisi*, 154, Ocak-Haziran, 77-98.
- Akman, Cüneyt (2010), *2008 Küresel Ekonomik Krizine Tarihsel ve Teorik Açıdan Bir Yaklaşım*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aktan, Coşkun Can ve Hüseyin Şen (2002), “Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Cilt 2, Sayı 42, s.1225-1230.
- Alantar, Doğan (2008), “Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Maliye Finans Yazıları*, Sayı 81.
- Arpacıoğlu, Özge ve Metin Yıldırım (2011), “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, s.60-76.
- Aydoğuş, Osman (2009), “2008-09 (?) Küresel Krizi’nden Geçerken Türkiye Ekonomisi Üzerine Bazı Gözlem ve Değerlendirmeler”, *Tisk Akademi*, 2009 Özel Sayı II, 27-20.
- Bayar, Yılmaz ve Metin Kılıç (2014), “Küresel Finansal Krizin Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemine Etkileri”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 246-264.
- Bayrı, Osman (2004), “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Yapılandırılması: Bir Genel Reform Çerçevesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, C9,S2, 229-256.
- Bedük, Aykut ve Okan Mete (2006), “Avrupa Birliği Sürecinde Türk Sosyal Güvenlik”, *Selçuk Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 24-42.
- Borsa İstanbul (2015), [www.bist.com.tr/], Borsa İstanbul 100 Endeks, (11.02.2015).
- Casey, Bernard H. (2012), “The Implications of the Economic Crisis for Pensions and Pension Policy in Europe”, *Küresel Social Policy*, V:12, 1-3.
- Çınar, Barış; Erdoğan, Ömer, Tuğrul Gürgür ve Tandoğan Polat (2010), “Küresel Kriz Etkileşim Kanalları ve Türkiye Ekonomisi”, *TCMB Ekonomi Notları*, No:10/07.

- EGM (Emeklilik Gözetim Merkezi) (2014), *Bireysel Emeklilik Sistemi 2013 Gelişim Raporu*, İstanbul: Emeklilik Gözetim Merkezi.
- Eich, Frank (2013), “The Financial and Economic Crisis and Pension Systems: International Experiences”, *Pension Corporation Research*, (10.01.2014), [http://ssrn.com/abstract=1594106].
- Ekin, Nusret; Ekin, Alper ve Tekin Akgeyik (1999), “Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma”, *İstanbul Ticaret Odası Yayınları*, Yayın No:1999/69.
- Emeklilik Gözetim Merkezi (2009), [www.egm.org.tr], BES Verileri, Emeklilik Gözetim Merkezi, (2009), *Bireysel Emeklilik Gelişim Raporu*, (10.04.2014).
- Erdem, Tahir (2013), “Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Değişikliklerin Eleştirisi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 73–116.
- Galasso, Vincenzo ve Paola Profeta (2002), “The Political Economy of Social Security: A Survey”, *European Journal of Political Economy*, Vol. 18, 1–29.
- Gümüş, Erdal (2004), “Sosyal Güvenlik Sisteminin Geleceği Ümit Veriyor mu?”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(6), ss. 1–16.
- Gümüş, Erdal (2010), “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler”, *SETA Analiz*, Sayı: 24.
- Gümüş, Erdal; Çelikay, Ferdi ve Gamze Öz Yalama (2014), “Küresel Eğilimler Bağlamında Sosyal Güvenlik: Sorunlar ve Değerlendirmeler”, *Researchgate*, Mart 2014, 64-100. (DOI:10.13140/2.1.4418.7201), [http://www.researchgate.net/publication/269276087/].
- Gündoğan, Naci (2008), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele”, [http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedy/ocak subat 2008. Pdf.], (25.12.2013).
- Güneş, İsmail ve Soner Yakar (2004), “Sosyal Sigorta Finansman Yöntemleri ve Türkiye’de Sosyal Sigorta Kurumlarının Finansman Yöntemlerinin Değerlendirilmesi”, *Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 127-142.
- Hairault, Jean-Olivier ve François Langot (2008), “Inequality and Social Security Reforms”, *Journal of Economic Dynamics Control*, 32, ss. 386-410.
- Hak-İş (2002), “Yoksulluk Sorununun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, (Edit: Coşkun Can Aktan), Ankara, *Hak-İş Konfederasyonu Yayını*.
- ILO (2010), *World Social Security Report 2010/11-Providing Coverage in Times of Crisis and Beyond*, International Labour Office, Geneva.
- ISSA (2013), *Europe: Enhancing the Sustainability of Comprehensive Social Security Systems*, International Social Security Association, Switzerland.
- İşseveroğlu, Gülsün ve Zeynep Hatunoğlu (2012), “Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Makro Ekonomik Dinamiklere Etkisi Kapsamında SWOT Analizi”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 155–174.
- Kayalıdere, Gül ve Hande Şahin (2014), “Sosyal Devlet Anlayışı Çerçevesinde Türkiye’de Sosyal Koruma Harcamalarının Gelişimi ve Yoksulluk”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2014, Yıl:2, Cilt:2, Sayı:2.

- Kılıç, Selim (2013), “Çevre Sorunları ve Yoksulluk”, *International Journal of Alanya Faculty of Business*, Yıl: 2013, C:5, S:1, s. 9-20.
- Kibritçioğlu, Aykut (2001), “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969–2001”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Cilt 1, Sayı 41, Ankara, s.174-182.
- Koray, Meryem (2009), “Büyüyen Yoksulluk ve Yoksunluk Sorunu Karşısında İnsan Hakları Tartışması”, *Toplum ve Demokrasi*, 3 (5), Ocak-Nisan, s.1-25.
- Koray, Meryem (2010), “Büyüyen Yoksulluk ve Yoksunluk Sorunu ve Sosyal Hakların Sınırları”, *İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, No:42, Mart 2010, 1–31.
- Lipsky, John (2008), “The Küresel Economy and Financial Crisis”, [<http://www.imf.org/external/np/speeches/2008/092408>], (13.04.2013).
- Metin, Banu (2012), “Yoksullukla Mücadelede Asgari Gelir Güvencesi: Türkiye’de Sosyal Yardım ve Hizmet Sisteminde Mevcut Durum ve Asgari Gelir Güvencesi İhtiyacı”, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, s.1, s.117- 143.
- Natali, David (2011), “Pensions After the Financial and Economic Crisis: A Comparative Analysis of Recent Reforms in Europe” *European Trade Union Institute Working Paper 7*.
- Oktayer, Nagihan ve Asuman Oktayer (2007), “Özel Emeklilik Fonlarının Finansal Piyasaların Gelişmesine Etkileri” *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, C 9, S11, 2007.
- Özşuca, Şerife (2003), Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik Krizi, *Ankara Üniversitesi, SBFD*, s.58-2.
- Öztürk, Serdar ve Bekir Gövdere (2010), “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, C.15, S1,s 377-397.
- Robeyns, Ingrid (2005), “Assesing Global Poverty and Inequality: Income, Resources and Capabilities” *Metaphilosophy*, 36 (1/2); 30-49.
- Sen, Amartya (2004), “Elements of a Theory of Human Rights”, *Philosophy and Public Affairs*, 32 (4); 315-356.
- Serel, Alpaslan ve Musa Bayır (2013), “2008 Finansal Krizinde Para Politikası Uygulamaları: Türkiye Örneği”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 9, 59-80.
- Sezgin, Selami ve Tuba Yıldırım (2015), “Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Etkinliği”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İ.İ.B.F.Dergisi*, Ağustos 2015, 10(2), 123-140.
- Sezgin, Zafer; Sevim, Cüneyt ve Figen Kalyoncu (2015), “Türkiye Ekonomisinde Cari Açık Sorunu: Tasarrufların Önemi ve Bireysel Emeklilik Sistemi”, *Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Temmuz 2015, Cilt 5, Sayı 2, 227-240.
- SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) (2014), [www.sgk.gov.tr], Sosyal Güvenlik Kurumu, Aylık Sosyal Güvenlik Temel İstatistikleri, (12.11.2014).
- SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) (2014), [www.sgk.gov.tr], 5510 Sayılı Kanun, (13.04.2014).
- SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) (2014), [www.sgk.gov.tr], SGK Faaliyet Raporları (2011-2010-2009-2008) SGK Faaliyet Raporları, (13.04.2014).
- SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) (2014), [www.sgk.gov.tr], SGK Yıllık Mali İstatistikleri, (13.04.2014).

- SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) (2014), [www.sgk.gov.tr], Sosyal Güvenlik Reformu, (13.02.2014).
- SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) (2014), [www.sgk.gov.tr/www.e.g.m.gov.tr/4632] SK: md.1.,(13.01.2014).
- SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) (2015), [www.sgk/5510] sayılı Kanun, (10.05.2015).
- Susam, Nazan ve Ufuk Bakkal (2008), “Kriz Süreci Makro Değişkeleri ve 2009 Bütçe Büyüklüklerini Nasıl Etkileyecek?”, *Maliye Dergisi*, Sayı 155, Temmuz-Aralık.
- Şenses, Fikret (2003), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, (İletişim Yayınları), İstanbul.
- TCMB (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası) (2009), 2010 Yılında Para ve Kur Politikası, [www.tcmb.gov.tr/], (10.06.2015).
- TCMB (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası) (2012), [www.tcmb.gov.tr/evds/enflasyon], (10.06.2015).
- TCMB (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası) (2014), [Genel İstatistikler/ EVDS/www.tcmb.gov.tr/], (10.04.2014).
- Topalhan, Türker (2010), “Türkiye’de Altıncı Yılında Bireysel Emeklilik Sistemi ve Uygulama Sonuçları”, *Kamu-İş*, 165-210.
- Topalhan, Türker (2010), “Türkiye’de Altıncı Yılında Bireysel Emeklilik Sistemi ve Uygulama Sonuçları”, *Kamu-İş*, C:11, s.165-210.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2014), Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, [www.tuik.gov.tr/], (10.04.2014).
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2014), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmaları, [www.tuik.gov.tr/], (13.04.2014).
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2014), Genel İstatistikler, [www.tuik.gov.tr/], (13.04.2014).
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2014), İşgücü İstatistikleri, [www.tuik.gov.tr/], (13.04.2014).
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2014), Tüketici Güven Endeksi, [www.tuik.gov.tr/], (13.04.2014).
- TÜSİAD (Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği) (2000), “Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk”, Aralık, İstanbul.
- WBGU (1995), “Welt im Wandel: Wege zur Lösungküreseler Umweltprobleme, Wissenschaftlicher Beirat der Bundesregierung Küresel Umweltveränderungen (Hrsg)”, *Jahresgutachten Economica Verlag*, Bonn, [www.wbgu.de/].
- Yenimahalleli, Gülbiye (2010), “Ekonomik Kriz ve Sosyal Güvenlik Sistemi: Yeterli Koruma Sağlayabildik mi?”, *Eğitim Bilim ve Toplum Dergisi*, Cilt 8, Sayı 29, Kış s. 53-93.
- Yıldırım, Süreyya (2010), “2008 Küresel Ekonomi Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12 (18): 47-55.